Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije,
Sarajevo: 1983–1984, br. 7–8, pp. 811–817.

ZVONKO NIKODINOVSKI
Filološki fakultet, Skopje

UDK 804.0-25:808.61/62-25

METAGOVORNI GLAGOLI U FRANCUSKOM I MAKEDONSKOM JEZIKU

Najpre ćemo ukratko definisati osnovne termine.[1] Metagovor definišemo kao govor o govoru a metagovorne glagole kao leksička sredstva koja u svom značenju sadrže pojam govora i koja zajedno sa gramatičkim i prozodijskim sredstvima ostvaruju metagovor. Pojam govora shvaćamo u značenju ljudskog govora uopšte (langage) koji podrazumeva govor kao proizvodjenje (parole), govor kao proizvod (discours) i govor kao realizaciju jezičkog sistema (langue).

Zbog nepreciznosti termina "govor", uvodimo termin "govorna interkomunikacija" koji označava upućivanje govorne akcije intergovorniku od strane govornika, pri čemu je nužno da intergovornik primi govornu akciju i da na nju reaguje unutrašnjom ili spoljašnom replikom. Govorne interkomunikacije se mogu ostvarivati u govorenom, pisanom ili mešanom govoru koji predstavlja prelaz iz govornog u pisani govor i obratno. Svaki od ova tri načina ostvarivanja govorne interkomunikacije ima delimično i svoju posebnu metagovornu leksiku. Mi ćemo proučavati samo metagovorne glagole (u daljem tekstu metaglagole) koji označavaju govorenu govornu interkomunikaciju. Polazeći od uloge i medjusobnih odnosa govornika i intergovornika, govorne interkomunikacije možemo svrstati u 3 osnovna tipa:

1. pasivne govorne interkomunikacije
2. aktivne govorne interkomunikacije i
3. govorne interakcije

Govorne interkomunikacije se ostvaruju putem osnovnih jedinica-govornih akcija. Govorna akcija je sekvenca koju govornik upućuje intergovoniku i ona traje do momenta kada govornik prestane da govori ili kada bude prekinut od strane intergovornika.

Najmanje smisaone jedinice govorne akcije nazivamo govornim aktima, dok malo veće jedinice, sastavljene od više govornih akata koji su medju sobom povezani argumentativnom ili kakvom drugom vrednošću, nazivamo govornim radnjama.

Metaglagole možemo svrstati prema tome koji deo govorne interkomunikacije označavaju. Način označavanja realnosti u jeziku i govoru zovemo punktuacija. Jedan deo metaglagola punktuira aktivnost i načine govorenja, slušanja i ćutanja, dok drugi, mnogo veći deo, punktuira rezultat te aktivnosti odnosno značenje govornih akata, govornih radnji, govornih akcija ili govornih interakcija.

U značenju svakog govornog akta izvedenog u okviru govorne interkomunikacije postuliramo četiri elementa:

1. misao
2. odnos govornika prema misli
3. interodnos govornika prema intergovorniku i
4. cilj govornog akta

Odnos i misao zajedno zovemo smisao govornog akta, dok interodnos, odnos i misao zajedno zovemo intersmisao govornog akta. Kada ove elemente primenimo na metaglagole onda dobijamo četiri grupe metaglagola od kojih svaka punktuira različiti deo govorne interkomunikacije:

1) Metaglagoli za aktivnost i načine govorenja, slušanja i ćutanja napr. fr. glagoli "aspirer", "chevroter", "hurler", "pépier", kao i mak. "pelteči", "mrmori", "vreska", "brbori" itd.

2) Metaglagoli za smisao govornog akta, gov. radnje, gov. akcije / napr. fr."citer" , "paraphraser", "souligner", "indiquer", "préciser", "faire allusion à", "nier", "affirmer" itd. kao i mak. "tvrdi, "naznači", "podvleče", "precizira", "dodade", "povtori" itd.

3) Metaglagoli za intersmisao gov.akta, gov. radnje ili gov. akcije / napr. fr. "prier qqun qqch", "souhaiter qqch à qqun", "raconter qqch a qqun", "entertenir qqun de qqch" itd kao i mak. "se ispoveduva nekomu", "se doveruva nekomu", "blagodari nekomu na nešto", "izvestuva nekogo za nešto", "predupreduva nekogo na nešto" itd.

4) Metaglagoli za intersmisao govorne interakcije /napr fr. "s'entretenir", "marchander", "converser", "se quereller" itd. kao i mak. "razgovara", "muabeti", "diskutira", "se cenka", "se kara".

Svaka grupa sadrži veliki broj metaglagola, a svi zajedno sačinjavaju taksonomiju govorne interkomunikacije određenog jezika. U govoru srećemo razne forme metaglagola koje se kombinuju sa drugim vrstama reči. Glagolske forme, ostvarene u govoru u kombinaciji sa drugim rečima ili same zovemo glagolske relacije.[2] Ovde ćemo uzeti u obzir samo glagolske relacije sa ličnim glagolskim formama. Njih ćemo proučavati u sklopu tri vrste punktuacija i to:

1. punktuaciju glagolskog procesa (tj. semantiku metaglagola)

2. punktuaciju elemenata glagolske relacije (tj. sintaksu metaglagola) i

3. punktuaciju odnosa u glagolskim relacijama (tj. pragmatiku metaglagola).

Na nekoliko primera iz prve dve grupe metaglagola želimo skicirati problematiku i postupak njenog istraživanja.

I. Prva grupa metaglagola može punktuirati aktivnost govorenja sa sledećih stanovišta:

1. način govorenja i izgovaranja: napr. fr. "parler", "bégayer", "nasiller", "grasseyer, "chuinter", "bléser","zézayer:, "articuler", "accentuer", "Prononcer" "balbutier", "bafouiller", "bredouiller", "marmonner", "machonner" itd., kao i mak. "zboruva", "izgovara", "izustuva" "zucka", "d tka", "pelteči", "mrmori", "mumla", "s ska" "bunca" itd.

2. tonalitet i intenzitet govorenja: napr. fr."crier", "vociférer", "tonner", "gueuler", "hurler", "brailler" itd. kao i mak. "vika", "kreska", "se dere", "urla", "grmi" itd.

3. brzina, ritam i dužina govorenja: npr. fr. "dévider", "dégoiser", "Débiter", "déclamer" itd., kao i mak."lomoti "mele", "zajde", "se zaboravi" itd.

Za aktivnost i načine slušanja i ćutanja postoji isto tako grupa metaglagola i izraza: fr. "écouter", "se mettre a l'écoute", "n'écouter que d'une oreille", "boire les paroles de qqun", "faire la sourde oreille", "se taire", "ne pas piper" itd. kao i mak. "sluša", "se pravi na udren", "prisluškuva", "sedi na uši", "molči", "zaneme" itd.

Jedan delimičan pregled ove grupe metaglagola, koji

su uzeti iz raznih govornih stilova francuskog i makedonskog jezika, pokazuje da postoje razlike kako u broju metaglagola tako i u njihovim značenjima. To se naročito odnosi na asocijacije koje su vezane za etimologiju ovih glagola koji, označavajući isti glagolski proces često to rade i na različite načine.

Što se tiče njihove sintakse, svi metaglagoli iz ove grupe mogu graditi agentivne, samo neki interagentivne i još manji broj koagentivne glagolske relacije. Imena ovih glagolskih relacija dolaze od njihovih sastavnih elemenata. To su sledeći elementi: "Agens" je elemenat glagolske relacije koji označava govornika ili izvodjača govorne radnje, "Interagens" je elemenat glagosleke relacije koji označava intergovornika ili onog kome se govornik obraća i "Koagens" je elemenat glagolske relacije koji označava intergovornika govorne interakcije u ravnopravnoj ulozi sa govornikom.

Tako recimo, fr. glagol "murmurer" može imati sledeće glagolske relacije:

a) agentivnu: On murmurait dans la maison qu'elle avait un amant (mak. Vo kuḱata se šuškaše deka taa ima ljubovnik).

b) interagentivnu: Il lui a murmuré quelques mots a l'oreille (mak. Mu šepna nekolku zborovi na uvo).

c) koagentivnu: Ils se murmuraient des confidences (mak. Si šepotea doverlivi raboti).

Vidimo da se u makedonskom jeziku poklapaju dva glagola: "šuška" i "šepoti". Tome treba dodati da "šuška" osim toga što označava zvuk kao i "murmurer" označava još i govornu manu koja se u francuskom jeziku označava glagolom "chuinter". Povrh toga, glagol "murmurer" može označavati posebnu govornu radnju protesta ukoliko se nalazi u interanzitivnoj glagolskoj relaciji. U francuskom jeziku, glagol "murmurer" je u istom polju sa glagolima "chuchoter" i "sussurer",dok u makedonskom jeziku glagol "šepoti" označava posebnu govornu radnju koja je u francuskom jeziku označena glagolom "souffler

Kakva je pragmatika ovih glagola?

Jasno je da svaka upotreba metaglagola koji su markirani nekom stilističkom oznakom u rečenicima ili gramatikama

povlači sa sobom odredjen odnos govornika prema intergovorniku koji može biti pozitivan: ispoljavanje pripadnosti istoj društvenoj grupi, ili negativan: želja zadiferencijacijom, za ruganje itd. Tako recimo, treba znati da su fr. glagoli "jacter "dégoiser", "esgourder", "débagouler", "dévider" markirani oznakom "populaire" kao i makedonski glagoli "se dere", "mumla", "mele" itd. Medjutim, ono što nema u rečnicima, a čega su svesni svi govorni subjekti jednog jezika, jeste činjenica da je značenje samih glagola odlučujuće za njihovu upotrebu. Što će reći da se izborom i upotrebom odredjenog metaglagola odredjuje i odnos govornika prema govornom procesu i njegovom agensu. To se naročito odnosi na metaglagole koji označavaju odredjene nedostatke načina izgovaranja kao napr. "grasseyer", "zézayer", "bégayer", "bafouiller" itd. Razume se da odnos govornika zavisi od samog govornog akta ali već i sama upotreba metaglagola povlači sa sobom i odredjenu predstavu o interodnosu. Naime, ono što se smatra kao negativno govornik neće uputiti na svoju adresu, a to neće učiniti ni na adresu intergovornika ukoliko želi da sačuva simetričan odnos s njim i nema do trećeg lica kome se negativno bez veće rezerve može uputiti. To je odlično izrazio francuski pisac Pierre Danions u knjizi "Le jacassin": "Tout est la faute de cette troisième personne, jamais de la première" (str. 144).

II. Druga grupa metaglagola punktuira značenje gov. akta, gov. radnje i gov. akcije iznutra, bez obzira na njihovo značenje u vezi sa intergovornikom. Distinkciju izmedju smisla i intersmisla možemo preneti na polje lingvistike i reći da je sada doba kada se lingvistika intersmisla snažno razvija.

Metaglagoli za smisao se mogu podeliti u dve grupe:

1. metaglagoli koji punktuiraju samo značenje gov. akta, gov. radnje i gov. akcije (napr. fr. "prôner", "préconiser", "vanter", "commenter", "expliciter", "analyser", "définir", "énumérer", itd. kao i mak. "se fali", "prognozira", "analizira", "definira" itd.

2. metaglagoli koji punktuiraju samo odnos govornika prema smislu ne uzimajući u obzir sam smisao gov. akta (napr. fr. "délirer", "déconner", "dérailler", "dérraisonner", "divaguer", "débloquer", "déménager", "prétendre", "exagérer", "attiger", "mentir", itd. kao i mak. "laže", "farba", "mačka", "suši", "tropa", "pljampa", "zaoblikoluva", "preteruva" itd.

Metaglagoli za smisao grade samo agentivne glagolske relacije, u protivnom menjaju svoje značenje: napr. affirmer qqch à qqun" u značenju "déclarer". Sintaksički objekat glagolske relacije označava sadržinu govorne jedinice i on se može različito interpretirati u zavisnosti od tipa veze sa metaglagolom.

Metaglagoli iz ove grupe se mogu kontrastivno proučavati prema tipovima objekata sa kojima grade glagolske relacije.

Uzmimo za primer nekoliko agentivnih relacija glagola "dier":

- Tu dis des bêtises / - Zboruvaš glupostі
- Il n'a rien dit / - Ništo ne reče.
- Qu'est-ceque tu dis?/- Što veliš/vikaš/?
- Il a dit une poésie /- Kaža edna pesna
- J'avais entendu dire par ... / - Slušnav od ...

Iz gornjih nekoliko primera vidimo da već postoje razlike i to samo po pitanju značenjskog polja upotrebe svakog metaglagola u francuskom i makedonskom jeziku.

Što se tiče odnosa agensa prema misli, spomenimo jednu bogatu grupu metaglagola gde je on negativan: napr. fr. "critiquer", "médire de qqun", "maugréer contre qqch", "dénoncer qqch", "dénier que", "abjurer qqch", "démentir qqch" itd. i mak. "kritikuva", "ogovara nekogo", "poreknuva deka", "negira deka", "demantira nešto", "demistificira nešto" itd. Jasno je iz samog značenja ovih metaglagola da njihova upotreba odredjuje i angažman govornika. Proučavanje svih vrsta odnosa u realnoj upotrebi metaglagola je rad vredan velike pažnje i ljubavi.

BELEŠKE

1) Ovde ukratko prenosimo neke definicije iz našeg članka "Semiotika na govornata interkomunikacija" in Razgledi br. 4, 1983. str. 481-491.

2) Pojam glagolske relacije odgovara Jespersenovom pojmu "neksus". Odredjujemo se za termin "glagolska relacija" jer on sadrži reč "glagol" koji je sastavni deo svih tih relacija. Up. Otto

Jespersen: La philosophie de la grammaire , Les editions de minuit, 1971, str. 148 i dalje.

R é s u m é

LES VERBES METALANGAGIERS EN FRANCAIS ET EN MACEDONIEN

R é s u m é

Sur la base de la definition du métalangage comme langage sur le langage les verbes métalangagiers se répartissent en deux groupes:

1. les verbes métalangagiers proprement dits et

2. les verbes métalinguistiques. L analyse du sens des unités de l'intercommunication verbale permet la classification suivante des verbes métalangagiers proprement dits: 1. metaverbes désignant l'activité et les manières de parler, d'écouter et de se taire / fr. "balbutier", maced. "pelteči"/ 2. métaverbes désignant la signification de l'action verbale/ fr. "citer", maced. "tvrdi" / 3. métaverbes désignant l'intersignification de l'action verbale / fr. "prier qqun", maced. "moli nekogo" / et 4. métaverbes désignant l'intersignification de l'interaction verbale / fr. "se quereller", maced. "se kara").

Dans la suite de l'article l'auteur étudie brièvement les deux premiers groupes sur trois points: 1. le sens du procès 2. les constructions syntaxiques et 3. la connotation de l'emploi des métaverbes dans le discours.

L'étude, si brève qu elle est, d'un certain nombre de métaverbes faisant partie de la taxinomie de l'intercommunication verbale, montre qu'il existe des différences notables entre les métaverbes français et les métaverbes macédoniens dans les trois points étudiés.